

Burgerkracht of spierballentaal?

ARD SPRINKHUIZEN, MARGOT SCHOLTE, KEES PENNINX, DAAN HEINEKE, LIA VAN DOORN

Een pleidooi voor burgerkracht is te prijzen, maar de manier waarop Nico de Boer en Jos van der Lans dat hebben vormgegeven in hun RMO-essay schiet zijn doel voorbij. Het schikt zich naar het populistische vertoog en wakkert een gure wind aan.

Nederland verkeert in zwaar weer. Met name de sociale sector in brede zin heeft het zwaar te verduren. Passend onderwijs, de jeugdzorg, beschutte arbeid, de AWBZ, het persoonsgebonden budget krijgen de komende jaren met grove ingrepen te maken. En het is geen uitzondering dat sociaal werk nu al wordt geconfronteerd met bezuinigingspercentages van 20 tot 30 procent. Na de overheid zelf zijn sociaal werk en sociale zorg de grootste bezuinigingspost (Nici's 2011).

Dit hoeft geen verwondering te wekken. Het is een bekend patroon in tijden van economische laagconjunctuur. De eerste klappen worden altijd uitgedeeld in de hoek van 'de welzijnswerken' (Engbersen en Sprinkhuizen 1999). Dat heeft te maken met de versnippering van het veld, waardoor er moeilijk één vuist gemaakt kan worden. Het heeft ook te maken met de complexe legitimeringsvraagstukken waar het veld feitelijk sinds de professionaliseringsslagen vanaf de jaren vijftig van de vorige eeuw mee worstelt. Waarom kan het onderlinge hulpbetoon eigenlijk niet door burgers

zelf worden verzorgd? En ondermijnt professionele inmenging niet de kracht van het individu, of de eigen verantwoordelijkheid? Het zijn vragen die niet alleen door kritische buitenstanders, maar ook altijd luid door de sociale professies zelf worden gearticuleerd (Koenis 1993).

*Het wekt verwondering dat
er steevast voormannen uit
de sociale sector opstaan
die de sector van ingebakken
onvermogen betichten*

Het Achterhuis-syndroom revisited

Wat wel verwondering wekt, is dat er in tijden van economisch zwaar weer steevast voormannen uit de sociale sector opstaan die de sector van ingebakken onvermogen betichten om 'de sociale kwesties' aan te vatten. Na de oliecrisis aan het eind van de jaren zeventig was dit Hans Achterhuis, met zijn radicale kritiek op het welzijnswerk (welzijnswerk maakt mensen afhankelijk en schept al doende zijn eigen vraag). Een kritiek zó radicaal dat er geen weerwoord op mogelijk leek. Achterhuis sloeg met zijn analyse in ieder geval tijdelijk de legitimeringsgronden

onder het sociaal werk vandaan en maakte daarmee de weg vrij voor de bezuinigingen op het welzijnswerk die elkaar in snel tempo opvolgden tijdens de kabinetten Van Agt en Lubbers.

De laatste tijd roeren zich opnieuw enkele prominenten om de stormvlag op het schip van welzijn te hissen. Twee jaar geleden verkondigde de toenmalige welzijnsdirecteur Heinz Schiller blijmoedig de uiterst merkwaardige boodschap dat zijn welzijnsorganisatie Doenja in het Utrechtse Kanaleneiland er niets toe deed, en dat hij eigenlijk geld over had. Zijn boodschap: 'Bezuinigingen zijn een zegen'.

Het rapport *Burgerkracht. De toekomst van het sociaal werk in Nederland* van Nico de Boer en Jos van der Lans (RMO 2011) vormt een volgende schakel in het Achterhuis-syndroom waarmee de sector behept lijkt. Met name de ferme taal die zij hanteren is niet mis: 'Het welzijnswerk is verrot' en: 'De welzijnsinstellingen hebben hun langste tijd gehad'.

Veel mis

De analyse van De Boer en Van der Lans over wat er allemaal mis is in de sector sluit aan bij veel breder levende gedachten, die ook onderbouwd worden door analyses van anderen, waaronder ook ondergetekenden (Lub, Sprinkhuizen e.a. 2010, Giltay-Veth 2009, Tonkens 2010, Penninx en Sprinkhuizen 2011). Terecht stellen De Boer en Van der Lans dat de verantwoordingscultuur tussen gemeentebesturen en welzijnsdirecties dodelijk is. Waar het eerst ging om inputfinanciering

*Welzijn is een makkelijke
bezuinigingsprooi, en dat
gaat zeker al dertig jaar
terug*

ging het voorts om outputfinanciering, om ten slotte te eindigen in ingewikkelde afrekenmechanismen waarin het streven naar het zichtbaar maken van maatschappelijke effecten is doorge-
slagen in ingewikkelde registratie- en controlesystemen.

Het systemisch denken in de institutionele verhouding tussen overheid en welzijnsorganisaties van allerlei pluimage is zonder meer een sta-in-de-weg voor noodzakelijke vernieuwing. Dit is overigens, tragisch genoeg, goed te zien in het vernieuwingsprogramma Welzijn Nieuwe Stijl waarin het ministerie van VWS, de VNG, de MOgroep en MOVISIE de krachten bundelden. Dat begon met een stevig pleidooi voor een nieuwe rol voor de professional en de burger, op basis van de bakens die toenmalig staatssecretaris Bussemaker formuleerde. Maar uiteindelijk draaide het uit op een eenjarige impuls, waarin vooral de 'opdrachtgever-opdrachtnemer'-relatie onder

Foto: Bas Bogers

de loop wordt gelegd. Terwijl het wel duidelijk is dat gemorrel op dat niveau sociale kwesties niet veel verder zullen helpen.

Burgerkracht als haarlemmerolie?

Of de oplossing vervolgens is om consequent en radicaal vanuit 'de' burger ('maar nu écht') te vertrekken, zoals De Boer en Van der Lans bepleiten, is een tweede. Het pleidooi om burgers onderling meer voor elkaar te laten betekenen en hen daarbij niet voor de voeten te lopen, is weliswaar niet nieuw en het kan niet vaak genoeg worden benadrukt om dat als sociaal werk ter harte te nemen. Hierin is het essay dan ook zonder meer te prijzen. Aan de wijze waarop het pleidooi in *Burgerkracht* vervolgens wordt vormgegeven, kleven echter nogal wat risico's. We noemen er hier zes.

Risico 1: Kwetsbare burgers belanden in de marge

De Boer en Van der Lans pleiten ervoor dat overheidsinspanningen zich in de toekomst beperken tot de meest kwetsbare groepen. Zij hebben het over 1 tot 5 procent van de bevolking. Dit percentage lijkt rijkelijk laag ingeschat. Zo benoemen zij zelf al dat ruim 6 procent onder de armoedegrens leeft, dat enkele honderdduizenden Nederlanders te kampen hebben met problematische schulden, anderhalf miljoen Nederlanders laaggeletterd zijn, 15 procent van de jongeren het vmbo-niveau niet haalt en dat een belangrijk deel van de allochtonen in de grote steden en slechte buurten woont en allerwege een slechtere uitgangspositie heeft. Een percentage van tussen de 15 en 20 procent dat in ieder geval bij tijd en wijle steun nodig heeft om het hoofd sociaal en economisch boven water te houden, is realistischer (zie bijvoorbeeld Heineke, Van der Veen en

Kornalijslijper 2005). Sterker nog: in de 1 tot 5 procent van De Boer en Van der Lans is eigenlijk al wel voorzien door middel van allerhande hulpverlening (al kan dat veel beter).

Overigens is dit soort indicatieve percentages sowieso bedrieglijk. Het zijn grove gemiddelden. In buurten en straten waar het er slechter voor staat is het, zelfs met de percentages die De Boer en Van der Lans hanteren, te verwachten dat een kwart tot meer dan de helft van de bewoners niet zonder enige vorm van professionele steun het hoofd boven water zal kunnen houden.

Toch knaagt er ook iets.

*Staan vertrouwen en
controle en sanctioneren bij
het Enschedese model niet
heel erg op gespannen voet
met elkaar?*

Risico 2: Het radicale pleidooi voor 'de' burger schiet z'n doel voorbij

Natuurlijk, De Boer en Van der Lans hebben gelijk als ze stellen dat burgers onderling meer voor elkaar kunnen betekenen. Echter: waar komt toch de zelfkastijdende mantra vandaan dat het welzijnswerk 'geen oog voor de burger' zou hebben? Vermoedelijk is een belangrijk deel van de door De Boer en Van der Lans aangehaalde vijf miljoen vrijwilligers op de een of andere wijze, direct of indirect, met het welzijnswerk verbonden. Menig succesvol burgerinitiatief is door professionals geïnitieerd. Het feit dat

Nederland al decennia in de top tien staat van landen met de meeste vrijwillige inzet lijkt in ieder geval geen indicator voor een institutioneel veld dat de goedwillende burgers voortdurend voor de voeten loopt. Welzijnsorganisaties blinken ook vaak uit in het binden van vrijwilligers aan hun activiteiten óf in het ondersteunen van vrijwilligers. In Breda houdt welzijnsorganisatie WJ bijvoorbeeld zevenhonderd vrijwilligers op de been. Professionals lopen burgers helemaal niet in de weg – integendeel.

Het betoog van De Boer en Van der Lans wordt er niet sterker op door een enkele ambtenaar op te voeren die pal voor z'n eigen model staat (de wijkcoaches in Enschede) of 'deskundigen' te citeren die feitelijk voor eigen parochie en eigen zaak preken (Buurtdiensten, Eigen Kracht Centrale, Humanitas). Veel van het welzijnswerk is ook al te typeren als 'goed ondernemerschap'. Het pleidooi van De Boer en Van der Lans om te zoeken naar hybride financieringsvormen (en daarmee ook naar hybride verschijningsvormen) spoort met een patroon dat zich al enkele jaren voltrekt. Dat is goed, zolang het maar niet wordt gegijzeld door welzijnsondernemers die ineens van buurthuizen 'productiehuizen' maken waar entertainmentmanagers de scepter zwaaien. En de minder mondige burgers terug hun huizen in jagen.

Risico 3: Pas op voor de supergeneralist als rolmodel

Eenzelfde eenzijdigheid – 'de' kwetsbare burger, 'de' participerende burger – kenmerkt de gepresenteerde oplossing om kwetsbare burgers 'nu uiteindelijk eens' te ondersteunen met een sluitende aanpak. Er is niet één sluitende aanpak, en het is een illusie om te denken dat die wordt gevonden. Het

is voor een groot deel van de multi-probleemgevallen al heel wat als de situatie beheersbaar en hanteerbaar wordt. Dus niet volledig van de alcoholverslaving af, maar ervoor zorgen dat die het dagelijks functioneren van het gezin of het individu niet onevenredig belast. Niet volledig schuldenvrij, maar een 'net voldoende' inkomen om de basisbehoeften te verzekeren.

Ook het model van de integrale teams dat in *Burgerkracht* wordt gepresenteerd als (alweer) 'de' oplossing om kwetsbaren te helpen, is al aan kritiek onderhevig. Het mooiste is volgens De Boer en Van der Lans als deze professionals het mandaat krijgen van alle betrokken instanties om over instelingsgrenzen heen te interveniëren. Door uitkeringen of huisvesting te regelen zonder wachtlijsten of ingewikkelde en langdurige procedures. Het klinkt allemaal fantastisch en in de praktijk zijn er indrukwekkende voorbeeldprojecten te observeren. Toch knaagt er ook iets. Staan vertrouwen en controle en sanctioneren hier niet heel erg op gespannen voet met elkaar? En hoe ga je hier als professional mee om (en welke rol speelt bijvoorbeeld een beroepscode)?

Risico 4: De ontvlechting van systemen voor kwetsbaren en weerbaren leidt tot een driedeling in de samenleving

Het voorstel van De Boer en Van der Lans om in feite twee systemen te creëren – laten we ze maar even de sociale wijkteams en de burgercoöperaties noemen – roept de vraag op hoe deze twee systemen met elkaar verbonden zouden moeten worden. Het is nu juist de kracht van sociaal werk om telkens weer te proberen om bruggen te slaan tussen de systemen, of in ieder geval bruggen te slaan tussen het sociaal werk voor mensen die net wat meer

Foto: Bas Bogers

Het betoog van De Boer en Van der Lans had zullen gaan over het krakende 'bestel', maar het blijkt uit te draaien op het afserveren van het welzijnswerk

aan de onderkant van de samenleving verkeren en degenen die zeer kwetsbaar zijn. Door deze systemen te ontvlechten, zal het niet alleen moeilijker worden brede onderlinge solidariteit vorm te geven. Het risico is ook levensgroot dat burgers die het niet redden in en met de 'burgerkrachtcentrales' sneller in het circuit van de sociale wijkteams terecht zullen komen. Feitelijk ontstaat er een driedeling van zeer kwetsbare burgers, weerbare burgers en een middencategorie wankele burgers, waarbij de laatsten bij gebrek aan 'voorzorg' eerder dan voorheen in de penarie zullen raken.

Door het ontvlechten van de systemen en het ondermijnen van solidariteit wordt het beeld van het sociaal tekort als de eigen verantwoordelijkheid van de individuele burger bovendien versterkt. En daarmee wordt ook de deur verder opengezet naar legitimering van bezuinigingen op sociaal werk en welzijnswerk in den brede.

Risico 5: Bezuinigingen op hoop van zegen

Het onderzoeksessay van De Boer en Van der Lans staat – en dat is pijnlijk – bol van de spierballenretoriek die het in een gepolariseerd klimaat vast goed doet, maar waar het sociaal werk en ook de burger weinig mee geholpen is. De vraag hoe de institutionele logica zich moet ontwikkelen om meer ruimte te creëren voor burgerinitiatief, zoals de opdracht grofweg luidde, wordt vertaald in kreten als 'welzijnsinstellingen hebben hun langste tijd gehad', 'het einde van het rotte welzijnsbestel', 'geen oog voor de burger'.

Daarmee wordt gesuggereerd dat het sociaal werk in hetzelfde rijtje kan worden geplaatst als de uitdijende instituties van de jeugdzorg of de

gezondheidszorg, zoals Hans van Ewijk die beschrijft in zijn oratie (Van Ewijk 2010). Bij *close reading* blijkt dat er wat anders staat in *Burgerkracht*, maar de suggestieve retoriek heeft dan allang z'n verwoestende werk gedaan, door aan te sluiten bij vreemde en onwaarsachtige kretes als 'de geluksmachine moet uit' (Rutte), of waarin 'links' ervan beticht wordt 'onverschillig te staan tegenover gemeenschapszin, deugden

*Het gaat om 15 tot 20 procent
dat in ieder geval bij tijd en
wijle steun nodig heeft*

en moraal' (Phillip Blond). Als er al iets zou bestaan als een 'geluksmachine', dan zou die voor veel groepen in de samenleving wel wat harder mogen draaien. En mocht het betoog nu resulteren in een legitimering van ingrepen in het geïnstitutionaliseerde deel van het bestel, dan was het tot daar aan toe. Maar de resultante is dat de bezuinigingen vooral een zegen zijn voor reorganisatieconsultants en een vloek voor sociaal werkers.

Het betoog van De Boer en Van der Lans had zullen gaan over het krakende 'bestel', maar het blijkt uit te draaien op het afserveren van het welzijnswerk. Dat is fnuikend, juist nu het sociaal werk de nieuwe sociale kwestie als dwingende opdracht in sneltreinvaart op zich af ziet komen.

Risico 6: De professional overboord

Sinds meer dan honderd jaar geleden de eerste School voor Maatschappelijk

Werk z'n poorten opende, ontwikkelt het sociaal werk zich met vallen en opstaan tot een stevige professie. Er zijn tijden geweest dat dat buitengewoon goed ging – denk aan de eerste professionaliseringsslagen in de jaren vijftig. Er zijn ook tijden geweest – en dat geldt met name de laatste vijftientig jaar – dat de professie zich tweemaal diende te stellen tegen legitimeringsvragen die haar feitelijk wezensvreemd waren (zie bijvoorbeeld Tonkens 2011). Professionals in de publieke sector dienden zich te schikken naar een bureaucratische logica (dienstbaar aan procedures), naar een markt (dienstbaar aan een gearticuleerde vraag), en maar zelden dienstbaar aan welzijn en gezondheid van burgers (volgens een professionele logica). Met de komst van het kabinet-Rutte en de PVV als coalitiepartner levert de populistische logica het zoveelste vertoog waartegen het sociaal werk zich tweemaal moet stellen. Dienstbaar aan een schimmige belastingbetaler die vooral het eigenbelang voor ogen heeft en die alles wat zweemt naar solidariteit al snel als linkse hobby wegstempelt en bezuinigingswaardig acht. Het is dit vertoog waarin *Burgerkracht* zich naadloos schikt en de gure wind aanwakkert. Terwijl er juist pure noodzaak is om alle zeilen bij te zetten. Denk aan de grote stelselwijzigingen in de AWBZ. Denk aan het naar beneden bijstellen van de IQ-grens naar 70 voor het ontvangen van passende zorg. Denk aan het beperken van het pgb. Of aan de Wet werken naar vermogen (Wwnv), de decentralisatie van beschutte arbeid, het passend onderwijs en de jeugdzorg. Dit roept om een brede, sterke sector, met dito professionals.

Krachtgerichte bekommernis

Evelien Tonkens schetst als een van de uitwegen uit het bureaucratische

doolhof waarin professionals in de publieke sector zich bevinden het ontwikkelen van een nieuwe democratische ambachtelijkheid van professionals. Kernbegrippen zijn het goede willen doen omwille van de taak zelf, betrokkenheid en toewijding, materieel en mentaal, en concurreren met jezelf in plaats van met anderen. Het vraagt dialoogsturing, traagheid, toegewijde flexibiliteit, acceptatie van toeval, van het onbeheersbare en van materiële beperkingen, het uithouden van frustratie in plaats van directe oplossing of ontkenning en verbeeldingskracht.

Van het lokaal bestuur vraagt dit om goede zorg (niet per se wat manifest wordt gevraagd of geld oplevert), om erkenning van loyaliteit en roeping, en een focus op middelmaat in plaats van gerichtheid op de top. Het vraagt ook om kwalitatieve verantwoording, gebaseerd op vertrouwen. Intervisie, visitatie, reflectie horen daarin centraal te staan, ook publiekelijk tegenover elkaar. Zowel door bestuurders, managers, professionals als burgers.

Naast deze democratische ambachtelijkheid zijn er zeker nog twee zaken die niet uit het oog mogen worden verloren bij de vraag hoe het sociaal werk zich de komende jaren moet ontwikkelen.

In de eerste plaats gaat het om het terugdringen van de onbalans tussen de institutionele tweede lijn en de eerste lijn van het sociaal werk en de nulde lijn van burgerinitiatief. De grote stelselherzieningen in de zorg, de beschutte arbeid, de jeugdzorg, het passend onderwijs zoals die door het kabinet-Rutte in gang worden gezet, bieden daarvoor inhoudelijk voldoende kansen. Het sociaal werk zal de ruimte (en financiën) moeten krijgen om de grote klappen die er zullen gaan vallen in de samenleving – en met name aan de onderkant – op

te vangen. Verwijzen naar de Wmo als vangnet is gratis. Investeren in de veerkracht van de samenleving om de grote klappen op te vangen, vraagt grote investeringen – dat dringt lokaal maar nauwelijks door. Welzijn is een makkelijke bezuinigingsprooi, en dat gaat zeker al dertig jaar terug.

In de tweede plaats gaat het om tijd. Veel tijd. Het draait hier feitelijk om de grootste omslag die de verzorgingsstaat meemaakt sinds de periode tussen pakweg 1955 en 1965, toen armoede en bedeling werden teruggedrongen. Dat vraagt geduld, rust om de aanpassingen te laten bekliven, en om het temporiseren van maatregelen. Op het moment dat alles in één klap in de relatief korte tijd van enkele jaren zal moeten veranderen (de wijzer bij vws staat nu bijvoorbeeld op 2013-2014), is het voorspelbaar dat ook alles op één groot fiasco zal uitlopen. Daar is geen kracht tegen bestand. Ook burgerkracht niet.

Grote resultaten

Het is tijd voor een heuse stelselherziening en niet voor een halfslachtige bezuinigingsslag op welzijn en sociaal werk. Het is nog altijd een feit dat er in Nederland op jaarbasis ruim 5000 euro per persoon wordt uitgegeven aan zorg, terwijl er aan welzijn zo'n 100 euro per persoon wordt gespendeerd. Willen we serieus werk maken van het terugdringen van de kosten op zorg, dan zullen we moeten investeren in welzijn. Met relatief geringe kosten is het mogelijk grote resultaten te boeken als het lukt om mensen iets meer te laten participeren, iets gezonder te laten leven en van iets ruimere financiële middelen te voorzien. Een rijk land – dat Nederland nog altijd is – bestrijdt armoede en is solidair met de meest kwetsbaren, ook in de wetenschap dat sommigen van die kwetsbaren de boel willens

en wetens bedonderen. Dat is altijd zo geweest en dat zal altijd zo blijven. Het is bovendien een mechanisme dat we ook in de bovenste lagen van de bevolking goed kennen. Om enigszins suggestief te eindigen: Hoe waren we ook alweer in de economische crisis beland waardoor de bezuinigingen nu als een tsunami over Nederland rollen?

Ard Sprinkhuizen is senior onderzoeker bij het programma Trends en Onderzoek bij MOVISIE en associate lector Maatschappelijk Werk bij Hogeschool Inholland.

Margot Scholte is senior adviseur Beroepsontwikkeling bij MOVISIE en lector Maatschappelijk Werk bij Hogeschool Inholland.

Kees Penninx is zelfstandig adviseur en oprichter van ActivAge, voor nieuwe concepten en praktische toepassingen voor maatschappelijke inzet, informele zorg, wonen en participatie van ouderen.

Daan Heineke is senior adviseur jeugdbeleid bij Conclusion Advies en Management.

Lia van Doorn is lector Innovatieve Maatschappelijke Dienstverlening aan de Hogeschool Utrecht.

Literatuur

- Boer, Nico de, en Jos van der Lans, *Burgerkracht. De toekomst van het sociaal werk in Nederland*. Den Haag: RMO, 2011
- Boer, Nico de, en Jos van der Lans, Opzij voor burgerkracht. Hoe het rotte welzijnsbestel ingrijpend zal veranderen. *TSS*, jrg. 65, nr. 5, 2011
- Doorn, Lia van, *Maatschappelijk dienstverleners in een veranderende omgeving*. Marie Kamphuis-lezing 2009. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 2009
- Duyvendak, Jan Willem, Hans Achterhuis na dertig jaar herlezen: ongekend radicale kritiek op welzijnswerk. *TSS*, jrg. 63, nr. 9, 2009
- Engbersen, Radboud en Ard Sprinkhuizen, Welzijnsbeleid tussen flexibiliteit en versnippe-

ring. Trommel, W. en R. van der Veen, *De herverdeelde samenleving*. Amsterdam: AUP, 1999

- Ewijk, Hans van, *Maatschappelijk werk in een sociaal gevoelige tijd*. Amsterdam/Utrecht: swp/UvH, 2010
- Giltay-Veth, Daniël, *Het rendement van zalmdrag. De projectencarroussel ontleed*. Den Haag: Nicis Institute, 2009
- Heineke, D., R. van der Veen en N. Kornalijn-slijper, *Handreiking ketensamenwerking in de Wmo. Maatschappelijke ondersteuning in samenhang*. Utrecht / Den Haag: nizw/sgbo, 2005
- Heineke, Daan e.a., *Prachtige praktijken van lokale oegz-netwerken. Vergelijking van ervaringen en resultaten in drie regio's*. Utrecht: MOVISIE, 2009
- Hortulanus, Roelof, *Ambivalenties in het sociale domein. Opdrachtverlening, professionele verantwoording en impactanalyse: de noodzaak van meervoudigheid*. Amsterdam/Utrecht: swp/UvH, 2011
- Judt, Tony, *Het land is moe. Verhandeling over onze ontevredenheid*. Amsterdam/Antwerpen: Contact, 2010
- Koenis, Sjaak, *De precare professionele identiteit van sociaal werkers*. Utrecht: nizw, 1993
- Lub, Vasco, Ard Sprinkhuizen e.a., *Het spel op het maatschappelijk middenveld. Wmo Trendrapportage 2010*. Utrecht: MOVISIE, 2010
- Ministerie van vws, *Zorg die werkt: de beleidsdoelstellingen van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport*. Den Haag: Ministerie van vws, 2011
- Nicis, *Begrotingsscan grote gemeenten 2011*. Den Haag: Nicis Institute, 2011
- Penninx, Kees en Ard Sprinkhuizen, *Krachtgerichte sociale zorg. Sociaal werk in de participatiesamenleving. Een verkenning*. Utrecht: MOVISIE, 2011
- Scholte, Margot, *Oude waarden in nieuwe tijden. Over de kracht van maatschappelijk werk in de 21ste eeuw*. Haarlem/Utrecht: Lectoraat Maatschappelijk Werk Hogeschool InHolland, MOVISIE, 2010
- Tonkens, Evelien, *Mondige burgers, getemde professionals. Marktwerving en professionaliteit in de publieke sector*. Amsterdam: Van Gennep, 2010
- Tonkens, Evelien, *Mondige burgers, getemde professionals. Probleem erkend. Hoe nu verder?* Presentatie conferentie Ruimte voor de professional, 12 april 2011. Amsterdam: UvA, 2011